

Научни скуп – ВАЉЕВСКИ КРАЈ У НОР-у 1941–42, СА ТЕМАТСКИМ ОСВРТОМ НА УЛОГУ И ЗНАЧАЈ ВАЉЕВСКОГ НОП ОДРЕДА, Ваљево, 23. и 24. децембра 1986.

У југословенској историографији не постоји свеобухватна историја НОР-а у западној Србији која комплексно обрађује и третира проблематику догађаја 1941–42. године у светлу југословенских збивања. Досадашња интересовања била су, углавном, ограничена на истраживање организације и деловања КПЈ у припремама за оружани устанак, основним питањима његовог ширења и значаја за брзо прерастање у народноослободилачку борбу, формирање и дејство ваљевског НОП одреда, водећим личностима и аспектима стварања народне власти у периоду почетних успеха народноослободилачког рата и револуције. У историјској литератури постоји већи број радова мемоарског типа чији су аутори учесници и савременици догађаја, као и део радова дескриптивног карактера аутора који нису историчари, па су и скромнијих амбиција. Радови настали из пера стручних и научних радника су знатно вишег нивоа. Међутим, они обрађују само одређене сегменте потпунијег проучавања поменуте тематике.

Покушаји да се заокружено и синтетички сагледа значај ваљевског краја у ослободилачкој и револуционарној борби народа Југославије изискују замашније истраживачке напоре, дубље понирање у предмет интересовања, свестран и критички приступ приликом анализе догађаја и истрајавање на принципима научне методологије. У том смислу и са циљем саопштавања нових истраживачких резултата у Ваљеву је, поводом 45-годишњице оснивања ваљевског НОП одреда, 23. и 24. децембра 1986. године одржан научни скуп „Ваљевски крај у НОР-у, 1941–42. са тематским освртом на улогу и значај ваљевског НОП одреда”. Иницијатор за његово одржавање био је Одбор за обележавање 45. година од оснивања ВНОПО, а непосредни организатори биле су три научно-истраживачке установе из Београда (Војноисторијски институт, Институт за савремену историју и Институт за историју радничког покрета Србије) и Народни музеј Ваљево.

С обзиром на заступљеност великог броја тема и њихов разноврстан избор, затим интересовање великог броја научних радника из Београда, Новог Сада, Титовог Ужица и других градова у Србији, присуство и учешће бораца преживелих у догађајима којима се скуп бавио, као и генерације младих истраживача, оријентација приликом организовања научног скупа била је да се сагледа докле је стигла историјска наука у напорима да објективно оцени вредност ратних и револуционарних збивања у ваљевском крају.

Ради поштовања одређене методологије у раду као и постојеће хронологије догађаја, континуитета, међусобних прожимања, узајамности и узрочности, најпре су аутори радова садржајно везаних за проблеме рада КПЈ у периоду после априлског слома, покушали да потраже и објасне историјске основе преношења и зачетке ослободилачке борбе на територији западне Србије. Рад КПЈ од доласка Тита на њено чело, па до априлског слома, улога КПЈ у припреми и процени ситуације за оружани устанак у западној Србији, друштвене, економске, географске и друге специфичности ваљевског краја као битног предуслова за прихватање улоге у првој го-

дини рата, активност партијске организације ваљевског краја у припреми и покретању оружаног устанка, њено деловање у азбуковачком, рађевском, деловима посаво-тамнавског, посавског и качерског среза, неке су од тема које дају слику предистаничког периода у овом делу Србије (др Мирољуб Васић, др Венцеслав Глишић, мр Милан Трипковић, др Жарко Јовановић). У контексту наведених излагања значајно је питање повратне линије КПЈ – партијска организација ваљевског краја, колико успешно, ефикасно и доследно су спровођене директиве, поштована платформа Партијског саветовања у Загребу и Првомајски проглас ЦК КПЈ и да ли истовремено постоји јасан увид у ситуацију на терену, колико су јака упоришта у ваљевском крају, каква је ангажованост, спремност и колика је постојећа снага за правовремено укључивање у народноослободилачку борбу.

Већи део учесника је бацио тежиште на улогу Ваљевског народноослободилачког партизанског одреда, његово формирање и организацијско-формацијску структуру, борбена дејства и карактеристике борбених дејстава у стварању, а затим и одбрани слободне територије, садејство са другим партизанским одредима и сарадњу са народноослободилачким покретом ужичког краја (Драгољуб Тмушић, др Војислав Суботић, мр Милоје Пршић, мр Адем Масло, Александар Јевтић, Светлана Милутиновић, др Живота Марковић, др Раде Познановић). У знатној мери је обрађена војна компонента стварања слободне територије.

Организацији власти на устаничкој територији такође је посвећена нарочита пажња, посебно формирању особеностима и карактеристикама народне власти у ваљевском крају (Драгица Миладиновић, мр Драгојла Цветковић). О специфичности ма у раду и развоју војно-позадинских органа говорио је Милорад Митрашиновић. Детаљном анализом револуционарних промена указано је на значај саветовања у Столицама у контексту свеукупне стратегије НОР-а (Милорад Јанковић), а на скупу је разматран и проблем учешћа омладине, радништва, сељаштва и студентске омладине Београдског универзитета у ваљевском НОП одреду (др Петар Качавенда, др Милан Борковић, мр Милица Бодрожич, Александар Јевтић, мр Боро Мајданац, Зоран Трипковић, Сима Беговић, др Милан Миладиновић).

Развијеност антифашистичке делатности, политичко-пропагандна активност за борбу против окупатора и домаћих издајника, диверзантске акције и постојање обавештајне службе и система безбедности постојали су насупрот разним врстама притисака, злочина и терора окупатора и квислинга (мр Милан Матић, Велимир Иветић, Гојко Шкоро, др Обрен Ђорђевић, Милан Обрадовић, др Љубомир Бошњак, Милета Станић, др Младен Стефановић, Зоран Јоксимовић), а наведена питања су обрађена у темама са различитим приступом. Анализирани су и специфичности трију стратегија и њихов судар на подручју Шумадије и западне Србије (Милорад Јанковић).

Нарочито драгоцен допринос комплекснијем изучавању је покушај продирања у совјетска сазнања о устанку у западној Србији (др Никола Поповић). Главна тешкоћа изучавања овог проблема је ограничена доступност извора из совјетских архива. У којој мери, колико истинито и правовремено је совјетска влада добијала информације, совјетски пунктови обавештавања, агенцијске вести и информације које су стизале путем америчких и британских извора, затим објективност и дозирање информација совјетској јавности о слому Југославије, њеном комадању, организовању устанка, почетним устаничким успесима, понашању четника Драже Михаиловића, ратним циљевима партизана и четника, само су нека од интересовања историчара.

Вредност скупа је и у томе што се бавио културним обележјима устанка, основним школством 1941/42. године и уопште печатом револуције у култури и просвети (Ђорђе Радишић, мр Момчило Исић).

Битна карактеристика је разноликост у квалитету радова и неуједначеном приступу аутора приликом израде својих саопштења. Остаје утисак да поједини аутори радова нису дорасли научном скупу. Ако се од учесника који немају истраживачког искуства и методолошког знања неопходног за поимање историјски битног, није много ни очекивало, онда се озбиљнија примедба може дати ауторима који су својим научним звањем и свим што оно подразумева морали да понуде квалитетније радове (др Вићентије Ђорђевић, Јосип Броз о устанку у западној Србији 1941. године).

На скупу су у позитивном смислу била запажена саопштења аутора који припадају групи млађих историчара (др Слободан Бранковић, Историјско значење устанка у ваљевском крају; мр Драган Алексић, Стање партизанских јединица почетком 1942. године; мр Момчило Исић, Основно школство у ваљевском крају 1941–1942. године).

Поред радова предвиђених програмом остављен је простор за дискусије које су биле претежно допунског карактера осим дискусије „Стратегијска искуства 1941/42 из НОБ-а у Србији” (Радивоје Јовановић Брадоња) која је имала примесе полемичког.

Зборник радова са научног скупа појавиће се до краја године у издању Народног музеја Ваљево и биће од велике користи, како за нашу савремену историографију, тако и за научне раднике заинтересоване за даља истраживања из ове области.

Мирослав Перишић

ПУТЕВИМА ВАЉЕВСКОГ НОП ОДРЕДА

Прослава 45. годишњице формирања Ваљевског НОП одреда у 1986. години обележена је разноврсним, пригодним свечаностима и манифестацијама у организацији друштвено-политичких организација, Скупштине општине Ваљево и већег броја радних организација са подручја општине. Практично, цела 1986. година била је посвећена прослави овог јубилеја, па је због тога на иницијативу Општинске конференције ССРН и Општинског одбора СУБНОР-а Ваљево, предложено именовање Одбора за прославу, који би планирао и координирао све активности везане за јубиларну прославу дана формирања Ваљевског НОП одреда. Одбор је именован почетком 1986. године, а за председника је изабран Душан Михајловић, тада председник Извршног савета СО Ваљево.

У програму Одбора за прославу предвиђено је да се организује и изведе марш „Путевима ваљевског НОП одреда”, што је несумњиво била једна од најзначајнијих манифестација у обележавању овог јубилеја. Организовању марша пришло се веома савесно и одговорно, како би у потпуности оправдао сврху организовања, неговање револуционарних традиција НОБ.

Марш је изведен од 18. до 21. јуна 1986. године. На Тргу маршала Тита у Ваљеву, у свечаној атмосфери уз присуство грађана Ваљева и околине, одржана је 21. јуна централна прослава дана ВНОПО када је извршена смотра преживелих бораца Ваљевског НОП одреда и учесника марша. Том приликом говорио је Петар Грачанин, генералпуковник и народни херој.

Овај марш по својој масовности, организованости и дисциплини, заслужује да се о њему, као једном од видова неговања револуционарних традиција НОБ, посебно говори и пише, јер је изузетно примљен од омладине, бораца и грађана, посебно од учесника марша. На завршним свечаностима 21. јуна 1986. године омладина је предложила да се ова манифестација одржава сваке године, како би се што свечаније обележио дан Ваљевског НОП одреда. Предлог је једногласно прихваћен.

Циљ марша је да се учесници што непосредније упознају са историјским збивањима на овом подручју, где је дејствовао Ваљевски НОП одред 1941–42. године, као и његовом доприносу у устанку и борби народа Србије против фашистичких окупатора и домаћих издајника.

Учесници марша били су: борци НОР-а међу којима су и преживели борци Ваљевског НОП одреда, затим омладинци Колубаре, Подгорине, Рађевине, Азбуковице, Тамнаве и збратимљених општина са Ваљевом и то: припадници: Гарнизона ЈНА из Ваљева, бригаде ТО „Драгојло Дудић”, Општинског штаба територијалне одбране Ваљево, Заједничког СУП-а, извиђачи, истраживачи и припадници других друштвених организација. Они су на траси марша реализовали одређени програм политичких, образовних, културно-уметничких и спортских активности.

Формирање чета обављено је 18. јуна у поподневним часовима, чиме је симболично обележено формирање првих оружаних јединица Ваљевског НОП одреда. Уз пригодан културно-уметнички програм и учешће грађана постројеним четама, говорили су борци Ваљевског НОП одреда и то: Колубарској у Лајковцу Радомир Вићен-